

«درآمدی بر زبان‌شناسی معاصر»^۱

مؤلف: آگرادی و همکاران^۲

ناشر: لانگمن

سال نشر: ۲۰۰۹

نوبت ویرایش: سوم

محل نشر: نیویورک^۳

تعداد صفحات: ۷۵۵

کتاب زبان‌شناسی معاصر، ویراسته ویلیم آگرادی^۴ (استاد زبان‌شناسی گروه زبان‌شناسی دانشگاه هاوایی در مانوا^۵)، میکائیل دُبروولسکی^۶ (دانشیار زبان‌شناسی دانشگاه کالگری^۷ و فرانسیس کاتامبا^۸) (دانشیار زبان‌شناسی گروه زبان‌شناسی دانشگاه لنگستر)، از کتاب‌های مقدماتی زبان‌شناسی است که از زمان انتشار نخستین چاپ آن در سال ۱۹۸۷ مورد اقبال زیادی قرار گرفته است. انتشار چند ویراست دیگر از این کتاب و چاپ‌های متعدد این کتاب شاید بهترین گواه مورد اقبال قرار گرفتن این کتاب باشد. تا آنجا که نگارنده این نوشته می‌داند از زمان چاپ نخستین ویراست زبان‌شناسی معاصر در سال ۱۹۸۷ تا کنون گونه‌کانادایی این کتاب در ۶ ویراست دیگر به ترتیب در سال‌های ۱۹۹۲، ۱۹۹۶، ۲۰۰۱، ۲۰۰۴، ۲۰۰۹ و ۲۰۱۲ چاپ شده است. این کتاب در قالب ویراست‌هایی موسوم به گونه‌کانادایی، بریتانیایی و آمریکایی به چاپ رسیده است که هر یک تفاوت‌هایی با

1. Contemporary Linguistics: An Introduction

2. William O'Grady, Michael Dobrovolsky, Francis Katamba

3. New York

4. William o'Grady

5. University of Hawaii at Manoa

6. Michael Dobrovolsky

7. University of Calgary

8. Francis Katamba

۸۴ نقدنامه کتب و متون زبان‌شناسی

هم دارند. با توجه به آنکه گونه بریتانیایی این کتاب به فارسی برگردانده شده است، این نوشته در پی ارائه تصویری از این کتاب بر پایه گونه بریتانیایی آن است. هرچند که بهتر بود ویراست آخر گونه کانادایی این کتاب که گونه نخست آن است بررسی و معرفی می‌شد.

در این کتاب به سه حوزه اصلی توجه شده است: حوزه بحث‌های زیربنایی مربوط به سطوح مختلف زبان که در فصل‌های آواشناسی، واج‌شناسی، معنی‌شناسی، ساختواره، و نحو بدان‌ها پرداخته شده است؛ حوزه‌های مربوط به مطالعات میان‌رشته‌ای که بحث‌های جامعه‌شناسی زبان، روانشناسی زبان، ... را می‌توان از جمله آنها برشمرد؛ و حوزه‌های مربوط به مطالعاتی که در هیچ یک از دو دسته بالا جای نمی‌گیرند، اما به گونه‌ای با مطالعات مربوط به زبان و زبانشناسی در پیوند هستند، چون فصل‌های مربوط به نظام‌های نوشتاری و نظام ارتباطی حیوانات. با توجه به فراگیری محتوای این کتاب، به نظر می‌رسد که، افزون بر دانشجویان و علاقه‌مندان زبان‌شناسی، برای دانشجویان رشته‌های آموزش زبان، ارتباطات، جامعه‌شناسی، و دیگر رشته‌هایی که هر یک به گونه‌ای ممکن است به دانش زبانشناسی یا حوزه‌های مرتبط به آنها نیاز یا علاقه داشته باشند سودمند است؛ و اگر به حوزه‌هایی چون کاربردشناسی زبان و تحلیل گفتمان نیز توجه بیشتری شده بود می‌توانستیم آن را برای رشته‌هایی چون علوم سیاسی نیز سودمند بدانیم.

از نظر ساختاری این کتاب افزون بر بخش‌های آغازی چون تقدیم، سپاسگزاری، فهرست کوتاه‌نویشت‌های فنی، مقدمه ... دربردارنده ۱۷ فصل، به مثابه بدنه اصلی کتاب است، که به دنبال آنها یک واژه‌نامه^۱، نمایه زبان‌ها^۲ و سرانجام نمایه موضوعی^۳ قرار گرفته است. هر فصل کتاب، افزون بر جمله مرتبطی از یک شخصیت شناخته شده در آغاز آن، و مطالب دسته‌بندی شده اصلی فصل، دربردارنده چکیده، مآخذ، منابع پیشنهادی برای مطالعه بیشتر، و بخشی زیر عنوان پرسش‌ها است. البته فصل پایانی کتاب فاقد مآخذ است، و برخی فصل‌ها دارای پیوست یا «منابع تصاویر» نیز هستند. این ساختار کلی از ویراست نخست کتاب تا آخرین ویراست آن حفظ شده است، با این

-
1. glossary
 2. Language Index
 3. Subject Index

تفاوت که عنوان و زیرعنوان‌های فصل‌ها، و ترتیب آنها، دگرگون شده و چند فصل نیز به ویراست‌های اخیر کتاب افزوده شده است.

به نظر می‌رسد هر کسی که با کتاب‌های مقدماتی زبان‌شناسی آشنایی نسبی داشته باشد، یا بهتر از آن برخی از آن‌ها را در دانشگاه تدریس کرده باشد، با خواندن فصل نخست این کتاب به تفاوت آن با کتاب‌های مقدماتی چون مطالعه زبان جورج یول، فالک، فرامکین و آکماجیان پی می‌برد که از کتاب‌های زبان‌شناسی مقدماتی نام‌آشنایی هستند که پنجره ورود بیشتر دانشجویان زبان‌شناسی، و دیگر علاقه‌مندان زبان‌شناسی، به این عرصه علمی بوده‌اند. البته در ایران، نقش کتاب‌های مقدماتی زبان‌شناسی نیز که به زبان فارسی نوشته شده‌اند را نیز در این زمینه نمی‌توان نادیده گرفت. برای اینکه به این تفاوت پی ببریم می‌توانیم ساختار فصل نخست کتاب آشنایی «مطالعه زبان» جورج یول را با فصل نخست کتاب مورد نظر مقایسه کنیم. کتاب یول با بحث درباره «منشاءهای زبان»، به عنوان موضوع فصل نخست آن، آغاز شده است که در آن نویسنده تلاش می‌کند منشاءهای مختلف زبان چون منشاء الهی^۱، منشاء صدهای طبیعی برای زبان^۲، و... به یادگیرنده توضیح دهد. این فصل سپس با مطالبی درباره بنیان‌های زیستی شکل‌گیری و توسعه زبان در انسان و تغییرات فیزیولوژیکی در برخی از اندام‌های انسان که آنها را برای تولید زبان مناسب کرده است، و بحث کوتاهی درباره دو نقش تعاملی^۳ و انتقال‌دهنده^۴ زبان پایان می‌گیرد. به عنوان کسی که این کتاب را بارها در کلاس‌های مقدماتی زبان‌شناسی تدریس کرده است، می‌توان گفت که جدای از آنکه فصل نخست کتاب یول علاقه خاصی در دانشجویان به زبان‌شناسی نمی‌آفریند، پس از خواندن آن حتی تصویر نسبتاً مشخصی نیز از زبان‌شناسی، یا چنانچه بخواهیم به نام کتاب یول وفادار باشیم «مطالعه زبان»، برای دانشجو ترسیم نمی‌کند. اما فصل نخست کتاب زبان‌شناسی معاصر با طرح موضوع خلاقیت زبانی که به نظر می‌رسد آگاهی از آن برای هر کسی جذاب است آغاز می‌شود، و ذیل آن نویسنده به خوبی بسیاری از موضوعاتی را که در علم زبان‌شناسی مطرح می‌شود، چون

-
1. the divine source
 2. the natural- sound source
 3. interactional
 4. transactional

۸۶ نقدنامه کتب و متون زبان‌شناسی

محدودیت‌ها و قاعده‌مندی‌هایی که بر سطوح مختلف زبان حاکم هستند، و توانایی تولید و درک بی‌کران گفته‌های جدید را به خواننده خود معرفی می‌کند. سپس در زیرعنوان دوم فصل - دستور زبان و توانش زبانی - «توانش زبانی» به عنوان دانش ناخودآگاهی که گویشوران زبان را قادر می‌کند گفته‌های جدید را تولید و درک کنند مطرح می‌شود. در ادامه نیز، با طرح مفهوم بنیادین دستور زبان، نویسنده تلاش می‌کند، با در میان گذاشتن برخی «کزفهمی‌ها و مغالطات متداول درباره زبان و دستور آن» ذهن مخاطب را با مسائلی درگیر نماید که زبان‌شناسی در رفع و حل آنها می‌کوشد: مغالطه ۱: تنها برخی از زبان‌ها دستور زبان دارند؛ مغالطه ۲: دستور برخی از زبان‌ها از دستور زبان‌های دیگر اساساً ساده‌تر یا «بدوی‌تر» است؛ مغالطه ۳: به مردم باید قواعد دستور زبان آنها را آموزش داد؛ مغالطه ۴: قواعد دستوری باید «منطقی باشند؛ مغالطه ۵: با گذشت زمان دستورهای زبان دچار انحطاط می‌شوند؛ مغالطه ۶: تفاوت میان دستورهای مختلف را نمی‌توان پیش‌بینی کرد. به نظر می‌رسد که طرح این گونه «کزفهمی‌ها و مغالطات» به خوبی کنجکاوی مخاطب را برای فهم درست زبان، با ورود به عرصه مطالعات علمی که موضوع آن «مطالعه علمی زبان» است، برمی‌انگیزد. به نظر می‌رسد، پایان دادن مطالب فصل با آنچه زیر عنوان «تخصصی شدن ساختارهای زیستی» گفته شده است نیز بر این کنجکاوی و جذابیت می‌افزاید.

سامان مطالب هر فصل این کتاب به گونه‌ای است که هر موضوعی از مقدماتی‌ترین مطالب آغاز می‌شود. همین امر باعث می‌شود این کتاب نقطه عزیمت مناسبی برای ورود به مطالعات زبان‌شناسی در اختیار خواننده قرار دهد. ارائه خلاصه هر فصل به همراه تمرین‌های سودمند نیز این کتاب را برای ورود به عرصه زبان‌شناسی از سویی، و بهره‌گیری از آن به مثابه متنی درسی، از سوی دیگر، مناسب جلوه می‌دهد. زبان ساده کتاب، انسجام مطالب و شیوه منطقی ارائه آنها، ارائه مثال‌ها و نمونه‌های به خوبی گزینش‌شده، و معرفی و بررسی مفاهیم پیچیده و تخصصی به زبانی ساده و فهم‌پذیر نیز بر امتیاز آن به عنوان یک کتاب مقدماتی درسی افزوده است. هر یک از فصل‌های کتب توسط یک یا چند نفر نوشته شده است؛ اما با خواندن چند فصل کتاب، به نظر می‌رسد نگارش فصل‌های آن به گونه‌ای بوده است که بدون از دست رفتن انسجام و پیوستگی کلی کتاب می‌توان هر فصل را مستقل از فصل‌های دیگر نیز مطالعه کرد.

درآمدی بر زبان‌شناسی معاصر ۸۷

در بررسی این کتاب، یکی از پرسش‌هایی که می‌توان مطرح کرد این است که «آیا نویسندگان توانسته‌اند به خوبی همه موضوع‌هایی را که در فصل‌های مختلف کتاب مطرح کرده‌اند ارائه دهند؟» پرسش دیگر می‌تواند این باشد که «آیا نویسندگان، با توجه به مقدماتی و معرف بودن کتاب، و نیز با توجه به آنکه نام زبان‌شناسی معاصر بر آن نهاده شده است، توانسته‌اند با معرفی سه شاخه اصلی زبان‌شناسی امروز (زبان‌شناسی صورت‌گرا، شناختی و نقش‌گرا^۱ تصویر کاملی از زبان‌شناسی و چشم‌اندازهایی که می‌تواند به دانشجویان یا علاقه‌مندان این رشته ارائه دهد به دست دهند؟» پاسخ گفتن به پرسش نخست نیازمند مرور همه فصل‌های کتاب است، که در ادامه چنین خواهیم کرد؛ اما پرسش نخست را با توجه به آنچه اگرادی و دبروولسکی در مقدمه ویراست کاندایی کتاب گفته‌اند می‌توان پاسخ گفت: «با وجود آنکه ما دیگر رویکردهای سودمند به زبان‌شناسی را نادیده نمی‌گیریم و آنها را رد نمی‌کنیم، ما پارادایم زایشی را به دو دلیل مبنای این کتاب قرار داده‌ایم: نخست اینکه، زبان‌شناسی زایشی رویکرد نسبتاً منسجم و هماهنگی به پدیده‌های زبان‌شناختی پایه به دست می‌دهد؛ و دوم این‌که رویکرد زبان‌شناسی، در بیست سال گذشته، در به کارگیری آن درباره دامنه گسترده‌ای از پدیده‌های زبانی بسیار کارآمد بوده است.» بنابراین رویکرد غالب این کتاب پایه بر زبان‌شناسی زایشی دارد، و دو رویکرد نقش‌گرا و شناختی تنها در برخی فصل‌ها چون جامعه‌شناسی زبان و معنی‌شناسی به گونه‌ای بازتاب پیدا کرده‌اند. حال به منظور آنکه خواننده این نوشته بتواند خود به پاسخی به پرسش نخست دست یابد، در ادامه ساختار فصل‌ها و مطالب آنها را-البته به استثنای فصل نخست که در بالا بدان پرداختیم- به کوتاهی مرور میکنیم، و پس از آن، به کوتاهی، برخی از نقد و بررسی‌هایی نیز که بر شماری از ویراست‌های این کتاب نوشته شده است معرفی می‌کنیم.

فصل دوم کتاب دارای عنوان «آواشناسی: [مطالعه] صداها و زبان» است. این فصل را دبروولسکی و کاتامبا با اشاره به رابطه گفتار با زبان انسان و ارائه تعریفی ساده از آواشناسی و اشاره به دو رویکرد مهم در آواشناسی، یعنی آواشناسی تولیدی و

۱. نگاه کنید به: محمد دبیرمقدم، پیدایش و تکوین زبان‌شناسی نظری، چاپ دوم، تهران: انتشارات سمت ۱۳۸۶.

فیزیکی، آغاز می‌کنند. آنها سپس زیر عنوان «آوانویسی» از الفبای بین‌المللی آوایی^۱ نام می‌برند، و به امکان استفاده از آن برای نوشتن آواهای همه زبان‌ها اشاره می‌کنند. سیستم تولید آوای زبان، طبقات آواها، تولید همخوان‌ها و واکه‌ها از دیگر بخش‌های اصلی این فصل است که در آنها نویسندگان خواننده را با اندام‌های تولید آواهای زبان - در موارد لازم با ارائه تصویر آنها - و دو دسته اصلی آواهای زبان، یعنی همخوان‌ها و واکه‌ها و چگونگی تولید و دسته‌بندی آنها آشنا می‌کنند. مشخصه‌های زبرزنجیری و فرآیندهای آوایی از دیگر بخش‌های این فصل هستند.

عنوان فصل سوم کتاب «واج‌شناسی: نقش و الگوی صداها [ی زبان]» است، که اگرادی به همراه ویدیا پی. گازمن^۲ آن را نوشته است. در این فصل نویسندگان مباحثی چون الگوهای واجی، ساختار هجا، واج‌آرایی، جفت‌های کمینه، واج‌گونه‌ها، واقعیت ذهنی واج‌ها که معمولاً در فصل واج‌شناسی هر کتاب مقدماتی زبان‌شناسی معرفی می‌گردد را مطرح کرده‌اند. اما با ورق زدن بیشتر این فصل متوجه می‌شویم که این فصل به واقع دربردارنده مطالبی بسیار بیشتر از یک فصل مقدماتی درباره واج‌شناسی است. برای نمونه، در این فصل طبقات طبیعی واج‌ها، واج‌شناسی هجایی و فرایندها بسیار فراتر و جزئی‌تر از هر کتاب زبان‌شناسی مقدماتی دیگری مورد توجه قرار گرفته است. این ویژگی با این‌که ممکن است برای یک نوآموز عرصه زبان‌شناسی دشواری‌هایی ایجاد نماید، اما می‌تواند او را با پیچیدگی‌های حوزه مطالعات واج‌شناسی زودتر آشنا سازد.

فصل چهارم کتاب زیر عنوان «ساخت‌واژه: تحلیل ساختار واژه» سامان یافته است، و نوشته اگرادی است. در بحث مقدماتی این فصل، توجه ساخت‌واژه به ساخت درونی واژه‌ها، و اینکه از دو گروه واژه‌های بسته و باز زبان ساخت‌واژه به مطالعه ساخت گروه دوم توجه دارد مطرح می‌شود. در مقدمه فصل همچنین گفته می‌شود که در آن هم به ساخت واژه توجه خواهد شد، و هم به ساختن واژه‌های جدید. از این رو، در ادامه این فصل، افزون بر توجه به تعریف واحدهایی چون واژه، تکواژ، تکواژگونه، ... و جایگاه آنها در مطالعه ساخت‌واژی زبان، به ساخت واژه، استفاده از قلاب و نمودار درختی برای نمایش ساختار واژه‌ها، تعریف اصطلاحات بنیادینی چون ستاک، وند، ...، به مفهوم

1. International Phonetic Alphabet

2 . Vide P.Guzman

درآمدی بر زبان‌شناسی معاصر ۸۹

اشتقاق، وندهای اشتقاقی، قواعد اشتقاق، ترکیب، و واژه‌های آمیخته به عنوان برخی از مواردی که در واژه‌سازی زبان مطرح هستند، اشاره شده است. بحث تصریف و مشخصه‌های آن به صورت نسبتاً مبسوطی در ادامه مورد توجه قرار گرفته است، و به دنبال آن رابطه ساخت‌واژه با واج‌شناسی طرح شده است که در آن مسائلی چون قواعد واژ- واجی زبان به خواننده معرفی شده است.

فصل پنجم کتاب به «نحو» اختصاص یافته است که باز هم نوشته اگردی است. در این فصل مباحث نحو، به مثابه نظامی از قاعده‌ها و مقوله‌هایی که ساخت جمله‌های زبان را ممکن می‌سازند مطرح می‌شود. در این مسیر، بر اساس رویکرد کلی کتاب، مقولات نحوی، ویژگی تکرارپذیری در زبان، قواعد سازه‌ای، دستور زایشی، قواعد گشتاری، انواع حرکت‌ها با مباحث مربوط به هر یک معرفی شده است. نویسندگان در موارد لازم با ارائه نمونه‌های زیادی و ترسیم نمودار درختی پاره‌گفتار تلاش کرده است خواننده را با مباحث نحوی بهتر آشنا سازد. در بخشی از این فصل نیز نویسنده با توجه به داده‌های زبان‌هایی چون کره‌ای، سلاوی، تامیلی، فرانسه، و اسپانیولی در پی بررسی برخی از پدیده‌ها و بحث‌های مربوط به نحو در زبان‌های دیگری به غیر از انگلیسی برآمده است. ساخت‌های مجهول و ویژگی‌های جهانی مجهول‌سازی در زبان‌ها از دیگر موضوعاتی است که نویسنده در این فصل به آنها پرداخته است. بخش پایانی این فصل به معرفی تحلیل‌های دیگر نحوی به غیر از تحلیل زایشی اختصاص یافته است که ذیل آن دو تحلیل رابطه‌ای و تحلیل نقش‌گرا به کوتاهی در چند صفحه معرفی شده است.

عنوان فصل ششم کتاب «همپوشانی‌ها»^۱ است که نوشته هر سه ویراستار کتاب است. این فصل که گویا در ویراست کنونی به ساختار کتاب افزوده شده است دارای سه بخش اصلی است: ساخت‌واژه و واج‌شناسی، واج‌شناسی و نحو، ساخت‌واژه و نحو. در هر بخش رابطه و همپوشانی دو حوزه مورد نظر با ارائه نمونه‌هایی مورد بحث قرار گرفته است. به نظر می‌رسد افزون بر اینکه افزودن این فصل به این ویراست «زبان‌شناسی معاصر» برای این کتاب یک نوآوری است، در مورد دیگر کتاب‌های زبان‌شناسی مقدماتی نیز وجود این فصل یک نوآوری است، چرا که بحث‌های مربوط به همپوشانی

۹۰ نقدنامه کتب و متون زبان‌شناسی

سطوح مطالعاتی مختلف زبان نه در قالب یک فصل جدا که در یکی از فصل‌های مربوطه بررسی می‌شود. برای نمونه، بحث‌های مربوط به همپوشانی نحو و ساخت‌واژه به فراخور چینش فصل‌های یک کتاب ممکن است در فصل نحو یا ساخت‌واژه کتاب مطرح شود.

فصل هفتم کتاب با عنوان «معنی‌شناسی: تحلیل معنی» نوشته اگردی است. چنانچه ماهیت یا تعریف نشانه زبانی را در نظر بگیریم، می‌توانیم بگوییم که تا فصل هفتم کتاب بیشتر به سویه صوری یا با تسامح بسیار به سویه فیزیکی و ساختاری زبان توجه شده است، و در این فصل سویه دیگر نشانه زبانی یعنی معنی مورد توجه قرار گرفته است. می‌توان گفت مطالعه معنای زبانی به خاطر ماهیت سیال، انتزاعی و تعیین‌ناپذیر آن در مطالعات زبان‌شناسی دشوارتر از دیگر سطوح زبان است، و به نظر می‌رسد که چنین چیزی را همه کسانی که وارد عرصه مطالعات زبان‌شناسی شده‌اند در مطالعات اولیه‌شان درباره معنی تجربه کرده‌اند. با این همه، به نظر می‌رسد که اگردی در این فصل به خوبی توانسته است مفاهیم و بحث‌های اصلی مربوط به معنی را مورد توجه قرار دهد. او با اشاره آغازین به قدمت توجه دانشمندان به معنی‌شناسی تلاش می‌کند معنای واژه‌ها را با توجه به مفاهیمی چون مصداق، مفهوم، و مشخصه‌های معنایی تعریف نماید. روابط معنایی واژه‌ها و جمله‌ها، ابهام ساختاری و واژگانی و نقش‌های معنایی از جمله موضوع‌های دیگری هستند که در این فصل همانند فصل معنی‌شناسی هر کتاب مقدماتی دیگر زبان‌شناسی مورد توجه قرار گرفته‌اند. افزون بر این، این فصل دربردارنده چند صفحه‌ای نیز درباره بحث‌های کاربردشناسی و تحلیل گفتمان است که در آن موضوع‌هایی چون «اصل همکاری» و قواعد چهارگانه گرایس (کمیت، کیفیت، رابطه و شیوه)، پیش‌انگاشت و کنش‌گفتارها، ساخت اطلاع، و مبتدا مطرح شده است؛ که در کل می‌توان گفت با توجه به آنکه این کتاب دربردارنده فصل‌های جدایی برای کاربردشناسی و تحلیل گفتمان نیست، این چند صفحه برای پرداختن به موضوع‌های این دو حوزه به هیچ روی بسنده نمی‌کند. این فصل با بحثی درباره رابطه زبان، معنا و تفکر به پایان می‌رسد که ذیل آن فرضیه سایپر-وُرف نیز به خواننده معرفی می‌شود.

فصل هشتم با عنوان «زبان‌شناسی تاریخی: مطالعه تحول زبان» نخستین فصل کتاب است که به مطالعات میان‌رشته‌ای زبان‌شناسی اختصاص دارد. در این فصل که

درآمدی بر زبان‌شناسی معاصر ۹۱

نوشته روبرت دبلیو. موری^۱ است پس از ارائه تعریف ساده‌ای از زبان‌شناسی تاریخی - به مثابه شاخه‌ای از زبان‌شناسی که مسئله تحول در زبان را مطالعه می‌کند - ماهیت تحول نظاممند زبان، با ارائه و مقایسه نمونه‌هایی از انگلیسی باستان، میانه و نوین بررسی شده است. در ادامه نقش عوامل فیزیولوژیک، قیاس، و عوامل جامعه‌شناسی و همچنین آنچه که «ریشه‌شناسی عامیانه»^۲ گفته می‌شود، در تحول زبان مورد توجه قرار گرفته است. موضوعاتی چون همگونی، ناهمگونی، حذف، و جابجایی از جمله مواردی هستند که نویسندگان ذیل تحولات آوایی زبان بدان‌ها پرداخته است؛ و موضوعاتی چون انشقاق، ادغام و دگرگونی واجی نیز از جمله مواردی هستند که او در توضیح تحولات واجی بدان‌ها پرداخته است. تحولات صرفی (چون تحول در نظام حالت زبان)، و تحولات نحوی (چون تحول در آرایش واژگانی زبان)، و تحولات واژگانی و معنایی زبان (در نتیجه وام‌گیری، بسط و تحدید معنایی، ...) از دیگر موضوعات مورد توجه این فصل است که در هر مورد با ارائه نمونه‌های زیاد برای خواننده توضیح داده شده‌اند. چگونگی گسترش تحولات در زبان، و موضوع بازسازی زبان و روش‌ها و انواع آن، و به دنبال آنها چگونگی کشف خانواده زبان‌های هند و اروپایی در نتیجه مطالعات سیر ویلیام جونز از مطالب دیگری هستند که با آنها این فصل پایان می‌گیرد.

موضوع فصل نهم کتاب نیز دست کم از برخی جهات به مباحث تاریخی مربوط است. عنوان این فصل «دسته‌بندی زبان‌ها»^۳ و نوشته الکساندرا استینبرگ^۳ است. در این فصل نویسنده دو روش دسته‌بندی زبان‌ها، یعنی دسته‌بندی آنها با توجه به ویژگی‌های ساختاری زبان‌ها، و دسته‌بندی آنها با توجه به روابط خویشاوندی آنها، را معرفی می‌کند. دسته‌بندی ساختاری زبان‌ها در حوزه مطالعه رده‌شناسی زبان است که بر پایه شباهت‌های زبان‌ها در حوزه خاصی، آن‌ها را در گروه‌های مختلفی قرار می‌دهند. در این حوزه همچنین یکی از هدف‌های اصلی کشف و مطالعه جهانی‌های زبان در سطوح واجی، ساختوازی، نحوی، و ... است، که در این فصل نویسنده با ارائه نمونه‌هایی از زبان‌های مختلف تلاش کرده است آنها را به خواننده معرفی کند. در بخش اصلی دیگر فصل، دسته‌بندی زبان‌ها بر پایه روابط خویشاوندی آنها مورد نظر است که در این

1. Robert W. Murray

2. Folk etymology

3. Aleksandra Steinbergs

۹۲ نقدنامه کتب و متون زبان‌شناسی

بخش نویسنده پس از برشمردن برخی از دشواری‌هایی که برای چنین کاری وجود دارد خانواده زبان‌های هند و اروپایی و هر یک از ۹ شاخه آن، و سپس خانواده‌های زبانی آلتایی، اورالی، دراویدی، استرالیایی-آسیایی، آفریقایی-آسیایی را به فشردگی، و با نام بردن از برخی از زبان‌های آنها، معرفی می‌کند. چند صفحه پایانی این فصل نیز به معرفی بسیار فشرده چند خانواده از خانواده‌های زبانی قاره آمریکا چون خانواده زبانی کچوایی و آندی-استوایی اختصاص دارد. به نظر می‌رسد جدول‌ها و نقشه‌های ارائه‌شده در این فصل کار یادگیری خواننده را ساده‌تر می‌کند.

فصل‌های دهم و یازدهم نوشته گری لیبن^۱ هستند که به ترتیب دارای عنوان‌های «مغز و زبان» و «روان‌شناسی زبان: مطالعه پردازش زبان» هستند. بحث‌های مربوط به «مغز و زبان» در مطالعات زبان‌شناسی زیرمجموعه عصب‌شناسی زبان قرار می‌گیرند. در فصل دهم نویسنده با معرفی فشرده دو نیمکره مغز انسان و سوپرتی مغز- که تخصصی شدن کارکردهای هر یک از دو نیمکره راست و چپ مغز است- مراکز اصلی زبان در مغز، چون ناحیه بروکا و ورنیکه، معرفی و نقش هر کدام آنها توضیح داده می‌شود؛ و به دنبال آن انواع زبان پریشی‌های مرتبط با هر ناحیه زبانی مورد بررسی قرار می‌گیرد. فصل دهم با معرفی فرضیه دوره حساس زبان‌آموزی^۲ و ارائه شواهد تایید و ردکننده آن به پایان می‌رسد. اما فصل یازدهم کتب دارای سه بخش اصلی روش‌های انجام پژوهش‌های روان‌شناسی زبان، پردازش زبان و زبان‌شناسی و الگوسازی زبان‌شناسی روانشناختی^۳ است. در این سه بخش به طور کلی فنون پژوهش میدانی و آزمایشگاهی برای مطالعه پردازش زبان، چگونگی پردازش زبان در سطوح مختلف واجی، ساختوازی و نحوی آن و موضوعاتی چون تولید و درک گفتار مورد توجه قرار می‌گیرد.

دو فصل بعدی کتاب یعنی فصل «اکتساب زبان: پدیدار شدن دستور زبان»^۴ و فصل «یادگیری زبان دوم»^۵ نیز دارای مطالب مرتبط به هم هستند. فصل نخست به اکتساب زبان نخست یا مادری مربوط است و فصل دوم به یادگیری زبان دوم. پیش از

1. Gary Libben
2. Critical period hypothesis
3. Putting it all together: psycholinguistic modelling
4. Language acquisition: the emergence of a grammar
5. Second language acquisition

این که محتوای این دو فصل را نیز چون فصل‌های گذشته به فشردگی معرفی کنیم جای دارد اشاره کنیم که در نوشتگان زبان‌شناسی معمولاً برای فرایند رشد زبان نخست از اصطلاح *اکتساب* که ترجمه فارسی *acquisition* انگلیسی است استفاده می‌شود، و برای فراگیری زبانی غیر از زبان مادری از اصطلاح یادگیری استفاده می‌شود که برابر *learning* انگلیسی است، اما در این دو فصل برای هر دو فرایند از اصطلاح *acquisition* استفاده شده است. در آغاز فصل دوازدهم که سوک وان چو^۱ به همراه اگردی آن را نوشته است، نویسندگان به منظور نشان دادن پیشینه طولانی جذابیت چگونگی فراگیری زبان در انسان به داستان تلاش یکی از فرعون‌های مصر برای کشف خاستگاه زبان، با دور کردن دو کودک از جامعه، اشاره می‌کند که در بسیاری از کتاب‌های مقدماتی زبان‌شناسی به آن اشاره شده است. سپس نویسندگان به چند روش معمول در انجام پژوهش‌های مربوط به فراگیری زبان اشاره می‌کنند، و پس از آن رشد زبان در کودک در سطوح واجی، ساخت‌وازی، نحوی و معنایی و مراحل و ویژگی‌های هر یک از آنها را با ارائه نمونه‌هایی توضیح می‌دهند. افزون بر این مراحل کلی، نویسندگان اندکی جزئی‌تر فرایند رشد زبان در کودک را نیز مورد اشاره قرار داده‌اند؛ برای نمونه، گفته شده است که دانش زبانی کودک درباره ساخت‌های مجهول تا حدود هفت سالگی ناکامل است، و داده‌ها نشان می‌دهند که از این زمان به بعد است که دانش زبانی او در این زمینه کامل می‌شود. عوامل اصلی در اکتساب زبان، چون تقلید گفتار اطرافیان، یا تصحیح گفته‌های نادرست کودک توسط آنها، و تاثیر رشد شناختی و دانش زبانی ذاتی کودک بر فرایند رشد زبانی او از دیگر موضوع‌هایی هستند که در چند صفحه پایانی این فصل بدان‌ها پرداخته شده است. مباحث فصل سیزدهم، که نوشته جان آرکیبالد^۲ است، با اشاره به این نکته آغاز می‌شود که مباحث مربوط به یادگیری زبان دوم در حوزه زبان‌شناسی کاربردی است. در ادامه پس از اشاره به مفهوم زبان دوم، تمایز میان یادگیری زبان دوم - به عنوان تلاش آگاهانه برای تسلط بر یک زبان - و اکتساب زبان دوم - به مثابه فرایند تسلط ناخودآگاه بر یک زبان - توضیح داده می‌شود، و البته گفته می‌شود که در این فصل آنها به جای یکدیگر به کار برده می‌شوند. در این فصل تلاش می‌شود مسائلی چون سن مناسب برای یادگیری زبان دوم،

1. Sook Whan Cho
2. John Archibald

۹۴ نقدنامه کتب و متون زبان‌شناسی

محیط زبان‌آموزی، تفاوت اکتساب زبان نخست با یادگیری زبان دوم طرح و توضیح داده شود. در بخش دیگری از این فصل نیز، رشد سطوح مختلف واجی، صرفی، نحوی زبان با توجه به پژوهش‌هایی که در این زمینه‌ها انجام گرفته است، و ارائه نمونه‌هایی، بررسی شده است. پس از این، بحث‌هایی درباره زبان بینابین و انواع خطاهایی که در یادگیری زبان دوم ممکن است یادگیرنده مرتکب شود، مطرح می‌شود که مطالعه آنها در حوزه تحلیل مقابله‌ای^۱ و تحلیل خطاهای زبان^۲ در فرایند یادگیری یک زبان دوم یا خارجی است. افزون بر راهبردهایی که زبان‌آموزان در یادگیری زبان دوم به کار می‌برند، در بخش پایانی فصل، نویسنده برخی روش‌های معروف آموزش زبان (روش دستور و ترجمه، روش مستقیم، روش گفتاری- شنیداری، روش غرقه‌سازی) را نیز معرفی کرده است. به طور کلی می‌توان گفت که این دو فصل می‌تواند تصویر خوبی از موضوع‌هایی که در حوزه مطالعات زبان‌شناسی کاربردی قرار دارند به خواننده ارائه دهد، و احتمالاً می‌تواند برخی از نوآموزان زبان‌شناسی را به این شاخه مطالعاتی علاقه‌مند سازد.

همان‌گونه که از عنوان فصل - «زبان در بافت‌های اجتماعی»- برمی‌آید، فصل چهاردهم به مسائل مربوط به جامعه‌شناسی زبان اختصاص دارد. در این فصل، نخست خود مفهوم جامعه‌شناسی زبان تعریف می‌شود، و اشاره می‌شود که در این فصل این عنوان برای اشاره به کلیه پژوهش‌هایی به کار می‌رود که درباره کاربرد زبان در بافت‌های اجتماعی انجام می‌گیرند. در آغاز این فصل همچنین اصطلاحاتی چون گونه زبانی، گونه معیار و گویش فردی زبان تعریف می‌شوند. سپس گویش‌شناسی تعریف و روش‌های گویش‌شناسان برای انجام پژوهش‌های خود و ترسیم مرزهای همگویی و اطلس‌های گویشی مورد اشاره قرار می‌گیرد. در واقع، به نظر می‌رسد این بخش از فصل بیشتر مباحث مربوط به تنوع منطقه‌ای زبان را مورد توجه قرار می‌دهد. به دنبال بحث کوتاهی درباره انگلیسی در آمریکای شمالی، فصل وارد مباحث جذابی چون لایه‌بندی اجتماعی زبان، مشخصه‌های گونه معیار و غیرمعیار زبان، زبان و جنسیت، تابو و حسن تعبیر، رابطه زبان و سیاست، و زبان‌های صنفی و رمزی می‌شود که از موضوع‌های آشناتر حوزه جامعه‌شناسی زبان هستند. مباحث مربوط به زبان‌های پیاچین و کریول از

-
1. Contrastive analysis
 2. Error analysis

دیگر بخش‌های این فصل است که نویسندگان با ارائه داده‌هایی و نقشه‌ای از پراکنش آنها تلاش در معرفی‌شان دارند. این فصل با مطالبی درباره موقعیت‌های اجتماعی کاربرد زبان، گونه کاربردی، و خطاب‌واژه‌ها به پایان می‌رسد. صرف نظر از چگونگی چینش مطالب و بخش‌های اصلی فصل، با اطمینان می‌توان گفت که این فصل کتاب نیز یکی از فصل‌های دیگر آن است که فراتر از یک کتاب مقدماتی به موضوع آن پرداخته شده است. این فصل نوشته رونالد اچ. ساترلند^۱ و فرانسیس کاتامبا است.

فصل پانزدهم کتاب با عنوان «هوشیار و زبان» نوشته دبروولسکی و اگرادی است. در این فصل نیز مانند فصل‌های مشابه خود در دیگر کتاب‌های زبان‌شناسی مقدماتی، نخست انواع خط و پیشینه آن مورد توجه قرار می‌گیرد، و پس از آن چگونگی تحول خط بررسی می‌شود. به دنبال این مباحث برخی از نظام‌های نوشتاری دیگر هم معرفی می‌شود. در دو بخش پایانی فصل نیز نویسندگان توجه خود را به خط انگلیسی و رابطه نوشتار و خواندن معطوف کرده‌اند. با وجود آنکه این فصل به گونه‌ای حاشیه‌ای با مباحث اصلی زبان‌شناسی در ارتباط است، اما طرح مسئله خط و رابطه آن با زبان، در یک کتاب مقدماتی زبان‌شناسی، می‌تواند در شکل‌گیری نگاه دقیق‌تر نوآموز زبان‌شناسی به موضوع این رشته تاثیرگذار باشد.

فصل شانزدهم دارای عنوان «نظام ارتباطی حیوانات» است که نوشته دبروولسکی است. موضوع این فصل نیز همانند فصل پیش از خود به گونه‌ای حاشیه‌ای با زبان‌شناسی در ارتباط است، اما با توجه به آنکه از یک سو بحث درباره نظام ارتباطی حیوانات می‌تواند توجه خواننده را بیشتر به ویژگی‌های خاص زبان انسان جلب کند، و از سوی دیگر، اصولاً به نظر می‌رسد که چنین بحث‌هایی به خودی خود نیز دارای جذابیت زیادی هستند و برخی از کنجکاوی‌های مخاطب عام درباره زبان حیوانات را پاسخ می‌گویند، می‌توان گفت که آوردن چنین فصلی در یک کتاب زبان‌شناسی دارای توجیه کافی است. این فصل با اشاره به تنوع ابزارهایی آغاز می‌شود که حیوانات مختلف برای برقراری ارتباط از آنها بهره می‌گیرند. برخی از این ابزارها عبارتند از بو، نور، تغییر وضعیت بدن، الکتروسیته، حالات مختلف چهره و نویسنده تلاش می‌کند در ادامه با ارائه بحث‌هایی مبتنی بر مفهوم نشانه نشان دهد که این ابزارهای ارتباطی

1. Ronald H. Southerland

دارای ویژگی‌های مشترکی هستند. در بخش دیگری از این فصل، نویسنده هم به برخی از ویژگی‌های نظام ارتباطی حیوانات اشاره می‌کند، و هم با بررسی این نظام در جاندارانی چون زنبور عسل و پرندگان آن را با نظام ارتباطی انسان مقایسه می‌کند. بحث‌های مربوط به موارد آشنای دیگر کتاب‌های زبان‌شناسی درباره آزمایش‌هایی که روی «واشو»، «تیم»، ... انجام شده است، بخش دیگری از مطالب فصل را تشکیل می‌دهد که به دنبال آنها با طرح برخی از مشخصه‌های اصلی نظام‌های ارتباطی چون تبادل‌پذیری، جابجایی، قراردادی بودن، زایایی، ... وضعیت هر یک از آنها در نظام‌های ارتباطی انسان و حیوان بررسی می‌شود.

فصل شانزدهم کتاب زیر عنوان «زبان‌شناسی رایانه‌ای» فصل پایانی کتاب است. موضوع این فصل با توجه به اهمیت روزافزونی که رایانه‌ها در چند دهه گذشته در زندگی بشر یافته‌اند، و با توجه به نیازی که به زبان در حوزه‌های مختلف رایانه وجود دارد، می‌تواند از اهمیت ویژه برخوردار باشد. موضوع این فصل البته دارای طیف گسترده‌ای است که دو حوزه آن معمولاً بیشتر مورد توجه است، یکی کاربرد رایانه در زبان‌شناسی و دیگری استفاده از دانش زبان‌شناسی در حوزه‌هایی از علوم رایانه چون نرم‌افزار. از این رو، در بخش‌هایی از این فصل، نویسنده تلاش کرده است نشان دهد که هر یک از حوزه‌های اصلی زبان‌شناسی - آواشناسی، واج‌شناسی، ساختواره، نحو، و معنی‌شناسی - چگونه مبنای موضوعات و بحث‌های میان‌رشته‌ای زبان‌شناسی رایانه‌ای را فراهم می‌سازند. در بخش‌های دیگر این فصل نیز برخی از کاربردهای زبان‌شناسی رایانه‌ای چون ترجمه ماشینی، بازیابی متن، و تشخیص گفتار مورد توجه قرار می‌گیرد.

کریس ون-چائو لی^۱ در مقاله‌ای در مجله زبان‌شناسی تایوان^۲ ویراست پنجم گونه آمریکایی این کتاب را نقد و بررسی کرده است. به باور او «موضوعات این کتاب که به وسیله حدود ۱۸ نویسنده متخصص در ۱۷ شاخه زبان‌شناسی پوشش یافته در این کتاب نوشته شده است، به دقت و به گونه‌ای انتخاب شده اس‌ا که نیازهای یک دانشجوی مبتدی را پاسخ گویند. این کتاب به بیشتر پژوهش‌های جدید توجه نشان داده است، و چشم‌اندازهای نظری مختلف را در هم می‌آمیزد، به گونه‌ای که آن را تبدیل به بسته کامل‌تری از کتاب‌های مشابه خود در بازار می‌کند» (ص ۱۲۰). به باور

1. Chris Wen- chao Li

2. Taiwan Journal of Linguistics

درآمدی بر زبان‌شناسی معاصر ۹۷

لی فصل آغازین کتاب ضعیف‌ترین قسمت آن است؛ و فصل‌های نخست کتاب‌های مقدماتی چون فرامکین، رادمن و هایمز در پاسخ‌گویی به پرسش‌هایی چون «زبان چیست؟»، «دانش زبان‌شناسی چیست؟» - که معمولاً در فصل‌های آغازین یک کتاب مقدماتی زبان‌شناسی بدان‌ها پاسخ گفته می‌شود - و در برطرف کردن بدفهمی‌هایی که معمولاً درباره زبان وجود دارد تاثیرگذارند - موفق‌تر هستند (۱۲۰). با توجه به ترتیب ارائه فصول کتاب که با آواشناسی آغاز می‌گردد، و سپس به فصل‌های دیگری چون ساختواره نحو و معنی‌شناسی می‌رسد، لی بر این باور است که «این کتاب مناسب استادانی است که ترجیح می‌دهند دانشجویان را در آغاز با موضوعات چالش‌برانگیزتری روبرو کنند، و سپس به آنها امکان دهند که در اواسط ترم وقت استراحت بیشتری داشته باشند.» (۱۲۶).

در مقاله دیگری در نقد و بررسی ویراست نخست گونه آمریکایی این کتاب، در مجله مسائل زبان‌شناسی کاربردی^۱ دانشگاه کالیفرنیا در لس آنجلس، استفان ادول^۲ بر این باور است که کتاب زبان‌شناسی معاصر به دو دلیل شایسته نام خود است: یکم اینکه این کتاب نه تنها بر تخصص نظری که بر تجربه نویسندگانی استوار است که سال‌ها کلاس‌های زبان‌شناسی مقدماتی را تدریس کرده‌اند؛ و دوم اینکه در حالی که به نظر می‌رسد پیشرفت سریع در نظریه زبان پوشش بسنده همه حوزه‌های تحقیق کنونی را در یک کتاب تک جلدی زبان‌شناسی، به ویژه در سطح مقدماتی، نسبتاً دشوار ساخته است، نویسندگان زبان‌شناسی معاصر این را هدف خود قرار داده‌اند، و هدف آنها بسیار قابل تحسین است، از گزینش جامع محتوا گرفته تا شیوه‌ای که آنها برای فهم‌پذیر کردن مفاهیم دشوار برای خوانندگان نوآموز به کار گرفته‌اند (ص ۱۲۶-۱۲۷). این نویسنده دو فصل ۱۱ و ۱۵ ویراستی را که نقد و بررسی کرده است (روانشناسی زبان و زبان‌شناسی کاربردی، و زبان‌شناسی رایانه‌ای) را برجسته می‌داند، چرا که به طور جزئی به رشته‌هایی می‌پردازد که دیگر کتاب‌های مقدماتی زبان‌شناسی تا کنون آنها را پوشش کامل نداده‌اند (ص ۱۲۷).

در نقد و بررسی که احمدرضا لطفی بر ویراست چهارم این کتاب نوشته است به تفاوت گونه چاپ‌شده این کتاب در آمریکا با گونه‌های چاپ‌شده آن در کانادا اشاره

1. Issues in Applied Linguistics)

2. Stephen Adewole

شده است که داشتن فصلی درباره زبان‌های بومی آمریکا از جمله این تفاوت‌ها است. در آن فصل نویسنده تلاش کرده است ۳۶۵ زبان بومی آمریکای شمالی را در ۶۰ خانواده زبانی دسته‌بندی کند، و برخی از ویژگی‌های واج‌شناختی، ساختاری و دستوری آنها را برشمارد. به باور لطفی «با وجود آنکه کتاب زبان‌شناسی معاصر به وسیله ۱۳ نویسنده مختلف نوشته شده است سراسر کتاب دارای هماهنگی کامل و انسجام بسیار بالایی است. در عین حال، از نظر ساختاری، آنقدر انعطاف در کتاب وجود دارد که یاددهنده بتواند متن را به ترتیبی که خودش می‌خواهد تدریس کند». لطفی نیز ایرادی همانند ایراد لی را به فصل یکم کتاب وارد می‌داند، و بر این باور است که این فصل به اندازه کافی برای کسی که علاقه اندکی به زبان‌شناسی دارد برانگیزاننده نیست. او همچنین معتقد است که فصل زبان‌های آمریکا شمالی ممکن است برای خوانندگانی که اولین کتاب زبان‌شناسی‌شان را می‌خوانند، دست کم در خارج از ایالات متحده، چندان جذاب نباشد. لی (همان، ص ۱۲۳) نیز وجود این فصل را در این کتاب در میان کتاب‌های مقدماتی زبان‌شناسی منحصر به فرد می‌داند. سطحی بودن برخی از فصل‌ها یا ارائه جزئیات غیرضروری از دیگر ایرادهایی است که لطفی بر این کتاب برشمرده. در نقد و بررسی دیگری که بر ویراست چهارم این کتاب نوشته شده است، آشیش مهتا^۱ معتقد است با توجه به آنکه این کتاب برای نوآموزان زبان‌شناسی نوشته شده است هیچ دانش قبلی زبان‌شناسی برای خواندن آن مورد نیاز نیست؛ و این کتاب می‌تواند برای دوره‌های کوتاه‌مدت آموزش زبان‌شناسی به دانشجویان رشته‌های دیگر نیز مفید باشد، هرچند که برای دانشجویان زبان‌شناسی از همه مفیدتر است. او نیز همانند برخی نقد و بررسی‌کنندگان دیگر بر این باور است که در کل با توجه به منابع دیگری که برای یاددهنده در کتاب فراهم آمده است، این کتاب بسته جامعی را تشکیل می‌دهد.

این کتاب را دکتر علی درزی به فارسی برگردانده است و انتشارات سمت آن را چاپ کرده است.

منابع

Adewole, Stephen (1990), "Contemporary Linguistics: An

1. Ashish Mehta

Introduction by William O'Grady, Michael Dobrovolsky and Mark Aronoff. New York: St. Martin's Press, 490 pp. adapted from n, Ltd.", **Issues in Applied Linguist Contemporary Linguistic Analysis**, Canada: Copp Clark Pitmaics, Vol. 1, No. 1, 1990. P. 126- 29.

Wen- chao Li, Chris (2008), "Old School Linguistics Made New- Review of Contemporary Linguistics: An Introduction. 5th ed. By William O'Grady, John Archibald, Mark Aronoff, and Janie Rees- Miller. New York: Bedford/St. Matrtin's, 2005. Pp. xxvi + 684." **Taiwan Journal of Linguistics**, Vol. 6.1, 2008, Pp. 119- 128.

Mehta, Ashish (2001), "Review of Contemporary Linguistics: An Introduction. 4th ed. By William O'Grady, John Archibald, Mark Aronoff, and Janie Rees- Miller, eds. New York: Bedford/St. Matrtin's Press, paperback ISBN 0-312-24738-9, 751 pp + Instructor's Resource Manual (88 pp) + 103 transparency masters", <http://linguistlist.org/issues/12/12-2355.html>.

Lotfi, Ahmad R. (?), "Review of Contemporary Linguistics: An Introduction. 4th ed. By William O'Grady, John Archibald, Mark Aronoff, and Janie Rees- Miller, eds. New York: Bedford/St. Matrtin's Press, paperback ISBN 0-312-24738-9, 751 pp + Instructor's Resource Manual (88 pp) + 103 transparency masters", <http://linguistlist.org/pubs/reviews/get-review.cfm?SubID=3986>.